

กฎหมายว่าด้วยคำนำหน้านามหญิง

พงารัตน์ มาประณีต*

บทนำ

คำว่า **หญิง** นอกจากจะเป็นคำที่แสดงถึงเพศสภาวะและสรีระทางกายแล้ว ยังมีทัศนคติและค่านิยมบางประการที่เกาะเกี่ยวอยู่กับคำคำนี้ โดยแต่ละสังคมอาจให้ความสำคัญและกำหนดบทบาทของเพศหญิงแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณีและคตินิยมที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน จนหล่อหลอมให้เกิดเป็นคุณลักษณะของเพศตามแบบที่สังคมต้องการ แต่ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ คือ คุณลักษณะที่สังคมกำหนดให้เพศหญิงนั้นจะเป็นไปเพื่อรองรับและขึ้นต่อเพศชาย โดยมีได้คำนึงถึงความเป็นปัจเจกของเพศหญิงโดยแท้จริง ดังเช่น การกำหนดให้ผู้หญิงต้องรักษานวลสงวนตัว โดยไม่มีการคาดหวังให้ผู้ชายต้องปฏิบัติในลักษณะเดียวกัน หรือการอบรมสั่งสอนให้ผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรี เคารพเชื่อฟังและมีหน้าที่ต้องปรนนิบัติสามี เป็นต้น

กฎหมายที่ใช้บังคับในแต่ละสังคมตามช่วงสมัยเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความไม่เท่าเทียมและการเลือกปฏิบัติระหว่างเพศในสังคมนั้น ๆ กฎหมายลักษณะฝั้วเมียของไทยในอดีตก็แสดงถึงการให้เกียรติและความสำคัญต่อเพศชายมากกว่าเพศหญิงเช่นกัน ดังที่มีการกำหนดให้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคนในขณะเดียวกัน และหญิงผู้เป็นภรรยาจะต้องอยู่ในอำนาจปกครองของสามี ตามมาตรา 60 ซึ่งบัญญัติว่า “สามีภรรยาอยู่ด้วยกัน ภรรยามีความผิดสามีจะปราบปรามตีโบยหญิงๆ จะเอาโทษแก่สามีนั้นมิได้ ถ้าภรรยาว่าหยาบช้าแก่สามี ให้ภรรยาเอาเข้าตอกดอกไม้ขอโทษแก่สามีจึงควร” แม้กระทั่งกฎหมายที่ใช้บังคับในสังคมไทยยุคปัจจุบันหลายฉบับ ยังคงมีการกล่าวกันว่าเป็นหลักฐานและร่องรอยของยุคผู้ชายเป็นใหญ่และเป็นผู้บัญญัติกฎหมาย ทำให้กฎเกณฑ์และกติกาทิศทางสังคมต่าง ๆ มีลักษณะโน้มเอียงไปสู่การให้อภิสิทธิ์แก่เพศชายทั้งที่จะเกิดจากความจงใจหรือไม่ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาอภิปรายในวงเสวนาของกลุ่มสิทธิสตรีเสมอ คือ การใช้คำนำหน้านามหญิง ซึ่งกำหนดให้หญิงสาวและหญิงที่สมรสแล้วใช้คำนำหน้านามหญิงแตกต่างกัน ในขณะที่เพศชายกฎหมายไม่กำหนดให้มีการใช้คำนำหน้านามที่แสดงสถานภาพการสมรสด้วย และความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญได้เกิดขึ้นเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีการวิพากษ์วิจารณ์และกล่าวถึงมากฉบับหนึ่งทั้งในแง่ของเนื้อหา ผลกระทบทางสังคมและข้อกังวลที่อาจมีขึ้นเกี่ยวกับกฎหมายฉบับนี้ในหลายแง่มุม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับ

* ผู้พิพากษาศาลชั้นต้นประจำองผู้ช่วยผู้พิพากษาศาลฎีกา ศาลฎีกา

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวซึ่งเป็นหน่วยพื้นฐานของสังคมที่สำคัญที่สุด ดังนี้ กฎหมายว่าด้วยการใช้คำนำหน้านามหญิงจึงเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับทุกคนไม่ว่าเพศใด การศึกษาและทำความเข้าใจกฎหมายฉบับนี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นประโยชน์ยิ่งสำหรับทุกคน

อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีได้ต้องการนำเสนอว่าพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 มีความเหมาะสมและช่วยแก้ปัญหาการเลือกปฏิบัติต่อเพศหญิงได้จริงหรือไม่ แต่จะมองผลกระทบทางกฎหมายที่อาจเกิดขึ้นบางประการหลังพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ใช้บังคับ โดยจะได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของการใช้คำนำหน้านามหญิงจากยุคอดีตสู่ยุคปัจจุบันเป็นอันดับแรกเพื่อเป็นการเกริ่นนำให้ผู้อ่านได้ทราบข้อมูลเบื้องต้น รวมถึงที่มาและสาระสำคัญของกฎหมายฉบับนี้ จากนั้นจะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นก่อนจะนำไปสู่การวินิจฉัยปัญหาข้อกฎหมายดังที่กล่าวข้างต้น และเพื่อให้เข้าใจตรงกัน คำว่า **สมรส** ในบทความนี้จะหมายถึง การสมรสโดยชอบด้วยกฎหมายซึ่งชายหญิงจะต้องจดทะเบียนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว เท่านั้น

การใช้คำนำหน้านามหญิงจากอดีตสู่ปัจจุบัน

หากให้กล่าวถึงคำนำหน้านามหญิงตั้งแต่ในอดีต จะขอเริ่มในยุครัตนโกสินทร์ สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งปรากฏหลักฐานว่าด้วย การใช้คำนำหน้านามสตรีไว้ในประกาศพระราชบัญญัติให้ใช้คำนำหน้าชนต่าง ๆ พ.ศ. 2404 อันมีรายละเอียดเกี่ยวกับคำนำหน้านามหญิงในยุคสมัยดังกล่าว ดังนี้

ถ้าสตรีที่เป็นเจ้า มีคำนำหน้านามตามลำดับชั้น คือ พระองค์เจ้าและหม่อมเจ้า ถ้าเป็นเจ้าราชนิ-กุล ใช้คำว่า หม่อม คุณ และเจ้าคุณ หากเป็นสตรีที่เป็นเชื้อพระวงศ์ระดับชั้นพระองค์เจ้าและหม่อมเจ้าแต่ถูกถอดยศแล้วให้ใช้คำว่า หม่อม ถ้าเป็นสตรีที่รับราชการมีคำนำหน้านามตามหน้าที่และฐานะ ได้แก่ หม่อมพนักงาน ท่านแม่แก่เท่า ทนายเรือน

ถ้ามิใช่เจ้า มีคำนำหน้านามตามฐานะของสามีซึ่งจะลดหลั่นลงมาตั้งแต่สตรีที่เป็นเจ้าจอมในพระเจ้าแผ่นดินจนถึงสตรีที่เป็นภรรยาคนสามัญ คำนำหน้านามเหล่านี้ได้แก่ เจ้าจอม เจ้าจอมมารดา เจ้าจอมเอ้าแก่ หม่อม ท่านผู้หญิง ท่าน และภรรยาข้าราชการที่มีน้าน้อยกว่า 400 ไร่จนถึงไพร่หลวง ไพร่สม มีคำนำหน้าชื่อว่า อ้าแดง ถ้าเป็นหญิงมหันตโทษทางเขลย ซึ่งนับเป็นคนระดับล่างในสังคม มีคำนำหน้านามอย่างไม่ยกย่องว่า อี และถ้าเป็นหญิงที่ยังไม่มีสามีหรือเป็นอนุภรรยาจะไม่มีคำนำหน้าชื่อ

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เปลี่ยนระเบียบคำนำหน้านามหญิงเสียใหม่ จึงได้พระราชทานพระราชกฤษฎีกาให้ใช้คำนำนามสตรี พ.ศ. 2460 โดยมีข้อความว่า สตรีทั่วไปที่ยังไม่มีสามีให้ใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว ถ้ามีสามีแล้วใช้คำนำหน้านามว่า นาง แล้วเอานามสกุลสามีเข้าประกอบ แต่ถ้าสามีมีบรรดาศักดิ์ชั้น พระยาหรือเจ้าพระยา แต่ยังไม่

มิได้รับพระราชทานเครื่องยศและเป็นภรรยาหลวงให้ใช้คำนำหน้านามว่า คุณหญิง หรือถ้าเป็นสตรีที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฝ่ายในให้ใช้คำนำหน้านามว่า คุณหญิง ถ้าสามีมีบรรดาศักดิ์ชั้นเจ้าพระยาและได้รับพระราชทานเครื่องยศแล้ว ให้ใช้คำนำหน้านามว่า ท่านผู้หญิง ส่วนสตรีที่เป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นหม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวง แม้เมื่อมีสามีแล้ว ให้คงใช้บรรดาศักดิ์นำหน้านามของตน เว้นแต่ผู้ได้รับพระราชทานเครื่องยศตั้งเป็นท่านผู้หญิงแล้วให้ใช้ท่านผู้หญิงแทน และสตรีที่เป็นหม่อมห้ามของเจ้านาย และไม่ใช้พระราชวงศ์ ให้ใช้คำว่า หม่อม

สำหรับเด็กหญิงนั้น ในพระราชกฤษฎีกาคำนำนามเด็ก พ.ศ.2464 ได้กำหนดให้หญิงที่มีอายุ 15 ปีลงมาถือว่าเป็นเด็ก ถ้าเป็นลูกสามัญชนใช้คำว่า เด็กหญิง หากเป็นลูกข้าราชการชั้นสัญญาบัตรให้ใช้ นางน้อย และเด็กที่เป็นเชื้อราชตระกูลหรือได้มีพระราชกฤษฎีกาคำนำนามไว้เป็นอย่างอื่นแล้วนั้นให้คงใช้คำนำนามตามชั้นบรรดาศักดิ์และที่ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดไว้เดิม ต่อมาได้มีประกาศยกเลิกพระราชกฤษฎีกาคำนำนามเด็กฯ แต่ยังคงให้ใช้เด็กหญิงอยู่

ดังนั้น การใช้คำนำหน้านามหญิงในอดีตนั้นมีอยู่มากมายหลายคำ โดยแบ่งตามชนชั้นและตามบรรดาศักดิ์ของสามี ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ได้มีการยกเลิกระบบบรรดาศักดิ์ แต่ยังคงใช้คำนำหน้านามหญิงตามกฎหมายเดิม โดยเพศหญิงจะใช้คำนำหน้านามว่า เด็กหญิง จนกระทั่งอายุครบ 15 ปีบริบูรณ์ จึงเปลี่ยนเป็น นางสาว และหลังจากสมรสแล้วจะเปลี่ยนเป็น นาง ไปตลอดแม้ว่าการสมรสจะสิ้นสุดลง และไม่ว่าคำนำหน้านามหญิงจะแตกต่างหรือเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยเช่นไร แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏชัดเจนในสังคมไทย คือ มีการใช้คำนำหน้านามหญิงที่แสดงให้เห็นสถานภาพการสมรสมาตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน

ที่มาและสาระสำคัญของพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551

การยอมรับคุณค่าและศักดิ์ศรีของผู้หญิงไทยพัฒนามากขึ้นในช่วงหลายสิบปีหลังนี้ โดยมีสาเหตุสืบเนื่องหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นกระแสเรื่องสิทธิมนุษยชน การมีองค์กรและอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยสตรี การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงบทบาทของหญิงไทยในด้านการศึกษา หน้าที่การงาน จนผู้หญิงสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในวงวิชาการรวมถึงการวางนโยบายบริหารประเทศมากขึ้น และเกิดการรวมตัวของกลุ่มผู้หญิงที่มีความสามารถเพื่อเรียกร้องความเสมอภาค ทางเพศโดยนำเสนอปัญหาความไม่เท่าเทียมกันทางเพศและผลกระทบที่ผู้หญิงได้รับสู่สังคม วงกว้าง และปัญหาการใช้คำนำหน้านามที่แสดงสถานภาพการสมรส รวมถึงการที่หญิงต้อง เปลี่ยนไปใช้นามสกุลของสามีเมื่อหญิงสมรสแล้วเป็นหนึ่งในหลายปัญหาที่ถูกหยิบยกเป็น ประเด็นที่แสดงให้เห็นความไม่เสมอภาคทางเพศมาโดยตลอดทั้งในเวทีระหว่างประเทศ ซึ่งประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination

Against Women : CEDAW)¹ พร้อมด้วยพิธีสารเลือกรับอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุก รูปแบบ (The Optional Protocol of the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women) ทำให้ประเทศไทยมีข้อผูกพันที่จะต้องแก้ไขกฎหมายภายในประเทศไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติ ต่อเพศหญิงเพื่อให้สอดคล้องกับหลักการในอนุสัญญาและพิธีสารดังกล่าว และต้องเสนอรายงานต่อคณะกรรมการอนุสัญญาเพื่อรายงานให้ทราบถึงผลการดำเนินการของรัฐในด้านต่างๆ รวมถึงปัญหาและอุปสรรคของการบรรลุถึงเป้าหมายของอนุสัญญา ซึ่งการกำหนดให้หญิงที่สมรสแล้วต้องเปลี่ยนคำนำหน้านามเป็น “นาง” แต่ไม่กำหนดให้ชายที่สมรสแล้วเปลี่ยนคำนำหน้านาม เพื่อปกป้องสถานภาพการสมรสนั้น นับได้ว่าเป็นหนึ่งในกฎหมายที่กำหนดให้หญิงมีหน้าที่บางประการที่แตกต่างไปจากชาย ถือเป็นการเลือกปฏิบัติตามอนุสัญญาดังกล่าวเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ จึงการเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้ผู้หญิงมีสิทธิเท่าเทียมผู้ชายในเรื่องการใช้คำนำหน้านามโดยกลุ่มสตรีหัวก้าวหน้ามาเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 15 ปี การเรียกร้องดังกล่าวได้รับการขานรับจากหลายพรรคการเมือง กระทั่งมีการจัดทำเป็นร่างกฎหมายเสนอเข้าบรรจุอยู่ในวาระการประชุมของสภาผู้แทนราษฎรมาหลายยุคหลายสมัย แต่ก็ยังไม่มีโอกาสถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาแต่อย่างใด ครั้นมาถึงยุคของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) คณะกรรมาธิการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและความมั่นคงของมนุษย์ ของสนช. ได้เสนอร่าง พ.ร.บ. คำนำหน้านามบุคคล เข้าสู่การพิจารณาของสนช. อย่างเร่งด่วนด้วยเหตุผลความจำเป็นที่ว่าการให้เกิดความเสมอภาคทางเพศ ซึ่งเดิมในร่างพระราชบัญญัติฉบับนั้นนอกจากจะกล่าวถึงเรื่องคำนำหน้านามของผู้หญิงแล้ว ยังได้กล่าวถึงชายที่ผ่าตัดแปลงเพศเป็นหญิงสามารถใช้คำนำหน้านามว่า “นางสาว” และหญิงที่ผ่าตัดแปลงเพศเป็นชายให้ใช้คำนำหน้านามว่า “นาย” ได้ แต่มีเงื่อนไขว่าต้องผ่านการรับรองจากคณะกรรมการทางการแพทย์ และมีอายุ 15 ปีขึ้นไป อย่างไรก็ตาม เมื่อนำกฎหมายเข้าสู่การพิจารณาของสนช. กฎหมายฉบับนี้ได้รับการวิจารณ์อย่างมากถึงปัญหาหลายๆ ประการที่จะตามมาโดยเฉพาะกรณีของ “ชายหรือหญิงที่จะแปลงเพศ” เมื่อมีการทักท้วงอย่างมาก จึงสรุปให้เหลือเพียงประเด็นเดียว คือในส่วนคำนำหน้าของผู้หญิงเท่านั้น ต่อมา สนช. มีมติประกาศเป็นกฎหมายเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม

¹ ประเทศไทยเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุก รูปแบบ (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women : CEDAW) เมื่อ 8 กันยายน 2528 ส่วนพิธีสารเลือกรับอนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุก รูปแบบ (The Optional Protocol of the Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women) มีผลใช้บังคับ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๔๓ ประเทศไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียและเป็นประเทศที่ 5 ในโลกที่ได้ให้สัตยาบัน อันเป็นผลให้พิธีสารฉบับนี้มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2543

2550 และได้ประกาศใช้ในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2551

พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2551 โดยระบุเหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ว่า การใช้คำนำหน้านามของหญิงที่จดทะเบียนสมรสแล้ว และต่อมากการสมรสได้สิ้นสุดลงต้องใช้คำนำหน้านามคำเดียวโดยมีอาจเลือกได้ตามความสมัครใจ ทำให้เกิดผลกระทบต่อหญิงดังกล่าวในการดำเนินชีวิตประจำวัน อาทิ การประกอบอาชีพ การศึกษาของบุตร และการทำนิติกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้การใช้คำนำหน้านามในลักษณะดังกล่าวของหญิงมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างทางเพศ สมควรกำหนดให้หญิงมีทางเลือกในการใช้คำนำหน้านามตามความสมัครใจซึ่งเป็นการสอดคล้องกับการเลือกใช้นามสกุลตามกฎหมายว่าด้วยชื่อบุคคล กฎหมายฉบับนี้มีเนื้อหาเพียง 7 มาตรา โดยมีสาระสำคัญในมาตราดังต่อไปนี้

มาตรา 4 หญิงซึ่งมีอายุ 15 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และยังไม่ได้จดทะเบียนสมรสให้ใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว

มาตรา 5 หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว จะใช้คำนำหน้าว่า นาง หรือ นางสาว ได้ตามความสมัครใจ โดยให้แจ้งต่อนายทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว

มาตรา 6 หญิงซึ่งจดทะเบียนสมรสแล้ว หากต่อมากการสมรสได้สิ้นสุดลงจะใช้คำนำหน้านามว่า นาง หรือ นางสาว ได้ตามความสมัครใจ โดยให้แจ้งต่อนายทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว

ปรากฏการณ์สังคมหลังการใช้พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายที่ผู้ร่างต้องการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงสามารถใช้สิทธิในการเลือกที่จะใช้คำนำหน้านามของตนได้เพื่อเป็นการยกสถานะภาพทางกฎหมายให้แก่ผู้หญิง ซึ่งได้สร้างกระแสความตื่นตัวและความเปลี่ยนแปลงให้แก่สังคมในระดับหนึ่งโดยเบื้องต้นได้ปรากฏข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์หลายฉบับต่อเนื่องกันว่ามีผู้หญิงไปใช้บริการที่ว่าการอำเภอในเขตต่างจังหวัดหรือสำนักงานเขตในกรุงเทพมหานคร เพื่อเปลี่ยนคำนำหน้านามหญิงจาก นาง เป็น นางสาว จำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหญิงที่สมรสหรือหญิงที่สมรสและหย่าร้างแล้ว (เดลินิวส์, 2551: ออนไลน์) นอกจากนี้ยังพบว่าหญิงที่เพิ่งจดทะเบียนสมรสหลังพระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับจะไม่นิยมเปลี่ยนคำนำหน้านาม จนทำให้เป็นที่เกรงกันว่าคำนำหน้านามหญิงว่า นาง จะไม่เป็นที่นิยมใช้กันอีกต่อไป (กรุงเทพธุรกิจ, 2551: ออนไลน์) เหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว มีความสำคัญแก่ผู้หญิงจำนวนหนึ่งอย่างมาก ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลในแง่ของจิตใจ โอกาสทางสังคมหรือหน้าที่การงาน

แต่ในอีกด้านหนึ่ง ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์พระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นกฎหมาย ที่ถูกเร่งรัดให้ออกมาในสมัยของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (สนช.) โดยมีได้มีการพิจารณาให้รอบคอบ

ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้น พร้อมแย้งว่า หากมองดูผิวเผินกฎหมายฉบับนี้เหมือนได้สร้างความ เป็นธรรมให้ผู้หญิงมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกับชาย แต่โดยแท้จริงแล้วกฎหมายฉบับนี้ กลับสร้างผลกระทบให้แก่ผู้หญิงที่ไม่ได้สมรส เพราะเมื่อหญิงสมรสแล้วสามารถเลือกคำนำหน้านาม ได้ตามสมัครใจว่า นาง หรือ นางสาว เหมือนหญิงที่ไม่ได้สมรส ทำให้เป็นที่สงสัยว่าหญิง ที่มีคำนำหน้านามว่า นางสาว จะยังเป็นโสดอยู่หรือว่าได้สมรสแล้ว ความคลางแคลงใจ นี้ส่งผลกระทบและทำให้หญิงที่มีคำนำหน้านามว่า นางสาว ที่ยังไม่ได้สมรสได้รับความเดือดร้อน

กฎหมายฉบับนี้ยังมีผลกระทบต่อสถาบันครอบครัว อาจจะทำให้เกิดความแตกแยก ขาดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวเพราะการที่หญิงที่มีสามีมีสิทธิเลือกใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว ย่อมทำให้บุคคลภายนอกไม่รู้ว่าหญิงดังกล่าวสมรสแล้ว และอาจทำให้เกิดปัญหาด้านคู่สาว ส่งผลให้สถาบันครอบครัวต้องอ่อนแอลงด้วย

นอกจากนี้ บางกลุ่มมองว่าวิธีการตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ไม่ได้ช่วยให้ผู้หญิงได้รับสิทธิ เสมอภาคเท่าเทียมผู้ชาย เพราะการที่ให้หญิงใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว ได้แม้จดทะเบียน สมรสแล้ว เท่ากับเป็นการทำให้ผู้หญิงสามารถอำพรางสถานภาพการสมรสของตนไว้ได้เหมือนกับ ผู้ชาย ดังนั้น วิธีการที่เหมาะสมคือ ควรจะต้องเพิ่มคำนำหน้านามผู้ชายที่บ่งบอกถึงสถานภาพการ สมรสด้วยเพื่อให้เกิดความชัดเจนและทัดเทียมอย่างแท้จริงทั้งสองฝ่าย ซึ่งความเห็นของกลุ่มนี้ แม้จะมีเหตุผลและน่ารับฟัง แต่คงต้องยอมรับความจริงว่า การทำให้สิทธิประโยชน์ทางเพศ ของผู้ชายต้องเสื่อมลงนั้นย่อมเป็นเรื่องที่ยากและต้องใช้ระยะเวลาในการเปลี่ยนแปลงนาน มากกว่าที่จะให้ผู้ชายยอมรับให้ผู้หญิงมีสิทธิเลือกใช้คำนำหน้านามตามกฎหมายฉบับนี้ อย่าง แน่นนอน² อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสนใจว่า การแสดงความคิดเห็นของทั้งฝ่ายที่สนับสนุนฝ่ายที่ คัดค้านและฝ่ายที่ต้องการการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบอื่นนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเพศ หากแต่เป็นทัศนคติ และเหตุผลพื้นฐานของแต่ละบุคคล นั้นแสดงให้เห็นว่าสังคมมีการเปิดกว้างทางความคิดมากขึ้น ในระดับหนึ่งแล้ว

ปัญหาข้อกฎหมายของการเปลี่ยนคำนำหน้านามหญิง

ดังที่กล่าวไว้ในตอนต้นว่า พระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ไม่ได้นำมา ซึ่งความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยเฉพาะแต่ผู้หญิงที่ได้รับสิทธิตามกฎหมายนี้เท่านั้น บุคคล ทั่วไปในสังคมก็อาจได้รับผลกระทบจากกฎหมายฉบับดังกล่าวด้วยเช่นกัน เนื่องจากต่อไป

² สมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมายแห่งประเทศไทยเคยเสนอวิธีการการป้องกันการจดทะเบียนสมรส ซ่อนต่อรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย โดยให้มีการระบุสถานภาพการสมรสไว้ในบัตรประจำตัวประชาชน โดยให้เจ้าหน้าที่ผู้จดทะเบียนสมรสแจ้งชื่อคู่สมรสไว้ในบัตรประจำตัวประชาชนของคู่สมรสทั้งสองฝ่าย ตั้งแต่เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม 2517

เมื่อผู้หญิงไปมีความสัมพันธ์กับบุคคลใด บุคคลดังกล่าวอาจไม่ทราบว่าผู้หญิงคนนั้นได้สมรสแล้วและยังเกิดปัญหาในทางกฎหมายตามมาจากการเข้าใจสถานภาพการสมรสของผู้หญิงผิดได้ ดังนี้ จะได้นำข้อกังวลของหลายฝ่ายมาเขียนเป็นอุทธรณ์ โดยการเสนอปัญหาดังกล่าวมิได้เกิดจากเจตคติที่ไม่ดีต่อเพศหญิง หากแต่ว่าพระราชบัญญัติคำนำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 เป็นเรื่องใหม่และยังมิได้มีการกล่าวถึงผลกระทบทางด้านกฎหมายมากนัก และบางประเด็นยังไม่มีบรรทัดฐานที่ชัดเจนโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในครอบครัว และเพื่อให้สอดคล้องกับมิติของเพศ ชายหญิงบทความนี้จะกล่าวถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้น จากการบังคับใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ในส่วนของการสมรสและการหมั้น ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยเรื่องครอบครัว ที่ใช้บังคับในปัจจุบัน

1. การสมรส

การสมรสที่ชอบด้วยกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1457 หมายถึง การที่ชายและหญิงต้องจดทะเบียนสมรสกัน หลักการดังกล่าวนี้เพื่อให้ชายทะเบียนสมรสได้มีโอกาสสอบถามว่ามีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ หากมีภริยาหรือสามีอยู่ก่อนแล้ว ชายทะเบียนจะไม่จดทะเบียนสมรสให้ แต่ที่ผ่านมามีปัญหาการจดทะเบียนสมรสซ้อนมีปรากฏให้เห็นอยู่เสมอ โดยพบว่าสาเหตุส่วนหนึ่งไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อมมีผลมาจากการที่คำนำหน้านามของผู้ชายไม่ได้บ่งบอกให้ทราบถึงสถานภาพการสมรส ดังนั้น เมื่อปัจจุบันผู้หญิงที่สมรสสามารถเลือกใช้คำนำหน้านามว่า นางสาว ได้ จึงเกรงกันว่าจะทำให้เกิดปัญหาผู้หญิงจดทะเบียนสมรสซ้อนมากขึ้น นอกจากนี้ยังอาจเกิดปัญหากรณีที่ผู้ชายสมรสกับผู้หญิงที่เคยสมรส และหย่าร้างแล้วโดยผู้ชายไม่ทราบข้อเท็จจริงดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสิ่งที่หลายฝ่ายกังวลนี้อาจไม่เป็นปัญหานัก หากกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงสามารถเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลได้ถึงกันทั้งหมดทั่วประเทศ แต่เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบถึงผลของกฎหมายจึงจะขอยกมา 2 กรณี ดังนี้

กรณีแรก ชายสมรสกับหญิงโดยไม่รู้ว่ามีคู่สมรสตามกฎหมาย หรือที่เรียกว่า การสมรสซ้อน กฎหมายถือว่าการสมรสในครั้งหลังเป็นโมฆะ³ เพราะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ก่อให้เกิดความแตกร้างในครอบครัวเดิมซึ่งบุคคลผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่งจะกล่าวอ้างขึ้นหรือจะร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะก็ได้ และชายที่สมรสด้วยย่อมจะมีสิทธิเรียกค่าทดแทนและหากการสมรสที่เป็นโมฆะที่ว่าทำให้ชายต้องยากจนลงก็ยังมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย⁴

³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1452 และมาตรา 1495

⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499

กรณีที่สอง ชายจดทะเบียนสมรสกับหญิงโดยไม่ทราบว่าหญิงดังกล่าวเคยจดทะเบียนสมรสแล้ว ในอดีตที่ผ่านมาอาจไม่ค่อยมีปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นนัก เพราะเดิมผู้หญิงที่สมรสแม้จะจดทะเบียนหย่าแล้วก็ยังคงต้องใช้คำนำหน้านามว่า นาง ซึ่งหมายความว่าฝ่ายชายและบุคคลทั่วไปย่อมทราบได้ว่าหญิงดังกล่าวผ่านการสมรสมาแล้ว อย่างไรก็ตาม หากชายถูกหลอกลวงปกปิดข้อเท็จจริงและเพิ่งมารู้ภายหลังว่าหญิงที่สมรสด้วยเป็นหญิงที่เคยผ่านการสมรสและการสมรสสิ้นสุดลง น่าจะถือได้ว่าชายสมรสโดยถูกกลั่นแกล้งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506 ซึ่งมีผลให้การสมรสเป็นโมฆียะ แต่หากฝ่ายหญิงเพียงหนึ่งเฉยไม่บอกความจริงไม่ถือว่าเป็นการทำการฉ้อฉล เว้นแต่จะเป็นการนิ่งในพฤติการณ์ที่ตนมีหน้าที่ควรจะบอก หรือเป็นการนิ่งประกอบพฤติการณ์อันแสดงออกซึ่งทำให้อีกฝ่ายหลงสำคัญผิดก็ถือว่าเป็นการฉ้อฉลได้ นอกจากนี้ การทำการฉ้อฉลจะทำให้การสมรสเป็นโมฆียะได้ต้องได้ความว่า กลั่นแกล้งที่ว่าจะต้องถึงขนาดหมายถึง เรื่องที่หลอกลวงจะต้องเป็นเรื่องสำคัญและมีผลต่อการตัดสินใจสมรส กล่าวคือในกรณีนี้ หากชายรู้ข้อเท็จจริงทั้งหมดก่อนสมรสว่าหญิงเคยผ่านการสมรสแล้ว ชายจะไม่สมรสด้วยกับหญิง เช่นนี้จึงจะทำให้ชายมีสิทธิขอเพิกถอนการสมรสได้ โดยชายจะต้องขอเพิกถอนภายใน 90 วัน นับแต่วันที่รู้หรือควรรู้ถึงกลั่นแกล้ง แต่หากเวลาผ่านพ้นไปแล้วหนึ่งปีนับแต่สมรสสิทธิขอเพิกถอนการสมรสดังกล่าวเป็นอันระงับสิ้นไป⁵

2. การหมั้น

ประเด็นทางกฎหมายอีกเรื่องหนึ่งซึ่งอาจมีปัญหาเกิดขึ้นได้มาก คือในส่วนของกำหนั้น เพราะการหมั้นไม่มีแบบที่จะต้องไปจดทะเบียนหรือดำเนินการใด ๆ กับหน่วยงานทางราชการ ดังเช่นการสมรส ดังนั้น โอกาสที่ผู้ชายจะไม่รู้ข้อเท็จจริงว่าหญิงคู่หมั้นยังมีคู่สมรสตามกฎหมายหรือเคยผ่านการสมรสมาแล้วอาจเกิดขึ้นได้ ในทางกฎหมาย การหมั้น หมายถึง การที่ชายหญิงทำสัญญาว่าจะทำการสมรสกันและอยู่กินด้วยกันฉันสามีภรรยา⁶ โดยมีเงื่อนไขว่า ชายและหญิงที่จะทำการหมั้นได้จะต้องอายุ 17 ปีบริบูรณ์ และผู้เยาว์ที่ทำการหมั้นดังกล่าวจะต้องได้รับความยินยอมจากผู้มีอำนาจปกครอง ส่วนแบบของการหมั้นกฎหมายกำหนดเพียงว่า ฝ่ายชายจะต้องมีของหมั้นและส่งมอบของหมั้นดังกล่าวให้แก่ฝ่ายหญิงในขณะที่ทำการหมั้นโดยทั้งสองฝ่ายมีเจตนาจะสมรสกัน ถือเป็นกำหนั้นที่สมบูรณ์แล้ว ส่วนที่ว่ากำหนั้นจะทำด้วยวาจาหรือได้ทำเป็นลาย

⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506

⁶ ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 763/2526 สัญญาหมั้นเป็นเพียงสัญญาจองกันไว้ก่อนยังไม่ถึงขั้นแต่งงานกันเด็ดขาด และการสมรสนั้นไม่ได้บังคับว่าจะต้องมีการหมั้นหมายกันก่อน คือจะทำการสมรสกันเลยก็ทำได้ เพราะเงื่อนไขแห่งการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 มิได้กำหนดว่าชายหญิงจะต้องหมั้นกันเสียก่อนจึงจะสมรสกันได้ แต่ถ้าชายหญิงหมั้นกันไว้ก็จะมีผลผูกพันกันขึ้นซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ใช้บังคับต่อสัญญาหมั้นนั้น

ลักษณะอักษรหรือไม่นั้นไม่มีผลต่อความสมบูรณ์ของการหมั้นแต่อย่างใด นอกจากนี้ สัญญาหมั้นมิใช่สัญญาตามลักษณะหนี้ เพราะไม่มีหนี้ก่อให้เกิดความผูกพันที่จะบังคับกันได้ไม่ว่าเป็นหนี้กระทำการงดเว้นการกระทำการหรือส่งมอบทรัพย์สิน ดังที่กฎหมายบัญญัติว่าการหมั้นจะไม่ได้เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้สมรสได้⁷ ดังนั้น หลังการหมั้นหากฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการสมรสด้วย ฝ่ายที่ต้องการสมรสจะบังคับให้มีการสมรสเกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะถือว่าฝ่ายที่ไม่ต้องการสมรสผิดสัญญาหมั้นอันมีผลให้อีกฝ่ายมีสิทธิเรียกค่าทดแทนหรือไม่นั้นคงจะต้องพิจารณาเป็นกรณีไปอย่างไรก็ตาม ในส่วนนี้จะกล่าวถึงเฉพาะในแง่ที่เป็นข้อกังวลอันเนื่องมาจากการใช้ พระราชบัญญัติกำหนดให้นามหญิง พ.ศ. 2551 ใน 2 กรณีสำคัญ ได้แก่

กรณีแรก กรณีที่ชายหมั้นกับหญิงโดยไม่ทราบว่ายังคงมีคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้ว สำหรับปัญหานี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะหากหญิงยังไม่ได้จดทะเบียนหย่ากับสามีแล้ว ในทางกฎหมายหญิงดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์ที่จะต้องอยู่กินฉันสามีภริยากับชายผู้เป็นสามี และมีหน้าที่ต้องอุปการะเลี้ยงดูซึ่งกันและกันตามความสามารถและฐานะ ดังนี้ การที่ชายหมั้นกับหญิงมีสามี แม้ว่าชายจะไม่รู้ข้อเท็จจริงดังกล่าว แต่ก็ต้องถือว่าสัญญาหมั้นเป็นโมฆะ เพราะคู่หมั้นไม่อยู่ในฐานะที่จะสมรสกันได้ตามกฎหมาย และแม้ว่าหลังจากผู้ชายรู้ข้อเท็จจริงแล้วผู้หญิงสัญญาว่าจะไปหย่ากับสามีเพื่อมาสมรสกับชายคู่หมั้น การตกลงเช่นนี้ก็เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนเพราะทำให้เกิดความแตกร้างในครอบครัว และเป็นการแย่งคู่สมรสของผู้อื่น สัญญาหมั้นดังกล่าวจึงยังคงมีผลเป็นโมฆะเช่นกัน⁸ ส่วนฝ่ายชายจะสามารถดำเนินการทางกฎหมายได้อย่างไรบ้างนั้น พอเทียบเคียงกับคำวินิจฉัย กรณีที่ชายหมั้นกับหญิงที่อายุต่ำกว่า 17 ปี ซึ่งมีผลให้สัญญาหมั้นเป็นโมฆะโดยฝ่ายชายไม่รู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอายุของฝ่ายหญิง ตามคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3072/2547 ซึ่งมีความว่า “ในขณะที่นายอ.ทำการหมั้นกับนางสาว ข. นางสาว ข. อายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ การหมั้นดังกล่าวจึงฝ่าฝืนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1435 วรรคหนึ่ง ย่อมตกเป็นโมฆะตามมาตรา 1435 วรรคสอง ถ้าจะต้องคืนทรัพย์สินอันเกิดจากโมฆะกรรมให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลากมิดควรได้มาใช้บังคับ เมื่อโจทก์ซึ่งเป็นบิดานาย อ. ไม่ทราบว่านางสาว ข. อายุไม่ครบ 14 ปี จำเลยซึ่งเป็นมารดานางสาว ข. และนางสาว ข. ต้องคืนของหมั้นและสินสอดให้แก่โจทก์ตามมาตรา

⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1438

⁸ เทียบเคียงคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1913/2505 ชายมีภริยาอยู่แล้วและยังอยู่กินด้วยกัน ถ้าตกลงกับหญิงอื่นอีกว่าจะอยู่กินเป็นสามีภริยากัน ข้อตกลงดังนี้มีวัตถุประสงค์ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 113 แม้หญิงนั้นจะได้ปฏิบัติตามข้อตกลงก็ไม่มีนิติสัมพันธ์ที่ต้องรับผิดชอบต่อชายนั้น...”

412 และ 413 โดยจะถือว่าโจทก์ชำระหนี้ตามอำเภอใจตามมาตรา 407 หาได้ไม่...⁹ ดังนั้นในกรณีนี้เมื่อฝ่ายชายไม่ทราบว่ายกเงินไปซื้อของแล้วอันมีผลให้การหมั้นเป็นโมฆะเช่นนี้หญิงจึงต้องคืนของหมั้นและสินสอดให้แก่ฝ่ายชายทั้งหมด นอกจากนี้ ศาสตราจารย์สะอาด นาวีเจริญ ได้กล่าวไว้ในหนังสือคำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยเรื่องครอบครัวว่า “ถ้าหากทำการหมั้นโดยฝ่ายหนึ่งขาดคุณสมบัติ อันทำให้สัญญาหมั้นเป็นโมฆะ ฝ่ายใดจะต้องรับผิดชอบหรือไม่นั้น ถ้าฝ่ายหนึ่งไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุให้การหมั้นเป็นโมฆะ เช่น ไม่รู้ว่าชายเป็นภิกษุอยู่ ฝ่ายชายไม่บอกให้ฝ่ายหญิงรู้ ฝ่ายชายก็ต้องรับผิดชอบตามตามมาตรา 420 คือ เป็นการทำให้จงใจหรือประมาทเลินเล่อเป็นเหตุให้เขาเสียหาย ซึ่งการกระทำนั้นเป็นการไม่ชอบด้วยกฎหมายตามมาตรา 421...” ดังนั้น การหมั้นที่เป็นโมฆะเพราะฝ่ายหญิงปกปิดข้อเท็จจริงว่าหญิงยังมีคู่สมรสอยู่นี้ นอกจากฝ่ายชายสามารถเรียกของหมั้นและสินสอดคืนจากฝ่ายหญิงได้แล้ว ฝ่ายชายก็น่าจะฟ้องเรียกค่าเสียหายจากฝ่ายหญิงได้อย่างเหตุละเมิดได้

กรณีที่สอง ชายหมั้นกับหญิงโดยไม่ทราบว่ายกเงินไปซื้อของแล้วอันมีผลให้การหมั้นเป็นโมฆะเช่นนี้ เพราะระหว่างที่คบหากันผู้หญิงอาจปกปิดและไม่กล้าบอกความจริงดังกล่าวให้ผู้ชายทราบเพราะเกรงว่าผู้ชายจะรับไม่ได้และเลิกกับตนไป ดังนั้น การหมั้นที่เกิดขึ้นมีผลชอบด้วยกฎหมาย เพราะไม่มีข้อห้ามให้หญิงที่เคยสมรสและหย่าร้างแล้วหมั้นอีก และเนื่องจากการหมั้นไม่เป็นเหตุบังคับให้สมรส จึงไม่มีการบัญญัติเรื่องการหมั้นโดยกลฉ้อฉล เหมือนเรื่องการสมรส¹⁰ แต่เมื่อเกิดเหตุทำนองเดียวกันนี้ก็อาจถือว่าเป็นเรื่องเหตุสำคัญที่ทำให้ผู้ชายไม่ต้องสมรสด้วย ซึ่งจะต้องพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1442 ที่บัญญัติว่า “ในกรณีมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงคู่หมั้นทำให้ชายไม่สมควรสมรสกับหญิงนั้น ชายมีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นได้และให้หญิงคืนของหมั้นแก่ชาย”

คำว่า **เหตุสำคัญ** ในทางกฎหมายมีความหมายกว้าง หากจะกล่าวให้เป็นที่เข้าใจได้โดยง่ายคือ เหตุที่มีผลสำคัญแก่การอยู่กินของคู่สมรสต่อไปอย่างสงบสุข เหตุดังกล่าวจะเกิดขึ้นจากอะไรหรือใครเป็นผู้ก่อก็ได้ จึงมีปัญหาให้พิจารณาต่อไปว่า การที่หญิงผ่านการสมรสมาแล้วนี้จะถือเป็นเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงที่ทำให้ผู้ชายไม่ควรสมรสด้วยหรือไม่ ซึ่งปัญหานี้มีมติของ

⁹ การชำระหนี้ตามอำเภอใจตามมาตรา 407 นั้นหมายความว่า บุคคลผู้ชำระหนี้โดยรู้อยู่แล้วว่าตนไม่มีความผูกพันตามกฎหมายที่จะต้องชำระแต่ยังคงชำระไปกรณีนี้กฎหมายบัญญัติให้บุคคลที่ชำระหนี้ไม่มีสิทธิได้รับคืนทรัพย์สินนั้น ซึ่งหมายความว่า หากชายรู้ข้อเท็จจริงที่ว่าหญิงมีคู่สมรสแล้วแต่ยังไปหมั้นด้วยเช่นนี้ ชายก็จะไม่มีสิทธิได้รับของหมั้นคืน แต่กรณีนี้ชายไม่รู้ข้อเท็จจริงที่หญิงอายุไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ หากนำเรื่องการชำระหนี้ตามอำเภอใจมาใช้ย่อมไม่เป็นธรรมแก่ฝ่ายชาย

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1506 และมาตรา 1507

หลายปัจจัยทับซ้อนและเกี่ยวโยงกัน แม้กระทั่งความบริสุทธิ์ของหญิงที่เป็นคู่หมั้นก็ได้มี นักกฎหมายหลายท่านได้เคยนำมาพิจารณาว่าจะถือเป็นเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงที่ทำให้ชายบอก เลิกสัญญาหมั้นได้หรือไม่ ซึ่งเรื่องดังกล่าวอาจไม่ใช่ปัจจัยโดยตรงต่อการใช้ชีวิตคู่ของชายและ หญิงคู่หมั้น แต่ในสังคมที่ชายเป็นใหญ่คงปฏิเสธไม่ได้ว่าสิ่งนี้ได้กลายเป็นเงื่อนไขในด้านความรู้สึก ของชายที่มีต่อหญิง ซึ่งผู้เขียนขอหยิบยกความเห็นของนักกฎหมายที่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

ความเห็นแรก เห็นว่า ความบริสุทธิ์ของหญิงคู่หมั้นถือว่ามีมีความสำคัญสำหรับการหมั้น ชายคู่หมั้นมีสิทธิสันนิษฐานไว้ก่อนว่าหญิงคู่หมั้นยังคงเป็นพรหมจารี (Chaste) เว้นแต่จะได้ทราบ ข้อความจริงเป็นอย่างอื่น ฉะนั้นหากภายหลังการหมั้นชายคู่หมั้นได้ทราบว่าหญิงคู่หมั้นไม่บริสุทธิ์ ไม่ว่าจะเหตุดังกล่าวจะได้เกิดขึ้นก่อนหรือหลังการหมั้นชายคู่หมั้นก็มีสิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นเสียได้ (ประสพสุข บุญเดช 2545: 100)

ความเห็นที่สองเห็นว่า กรณีที่ชายหรือหญิงเคยมีคู่สมรสมาก่อนแล้วต่างฝ่ายต่างไม่รู้ ไม่อาจอ้างเป็นเหตุสำคัญได้ เพราะความบริสุทธิ์ไม่ใช่เรื่องสำคัญของการสมรส แต่หากชาย ถือความบริสุทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ หญิงก็รู้แต่ปกปิดเสีย ชายบอกเลิกสัญญาหมั้นได้ (ชาติชาย อัครวิบูลย์. 2544:118)

ความเห็นที่สาม เห็นว่า กรณีที่หญิงเคยเสียตัวกับชายอื่นก่อนหมั้น ไม่เป็นกรณีที่ชายจะ อ้างไม่ยอมทำการสมรสกับหญิงคู่หมั้นได้ เมื่อชายจะหมั้นหญิงก็เป็นหน้าที่ของตนจะต้องสืบเสาะ ให้เป็นที่พอใจเสียก่อนจึงหมั้น ไขว้สลับที่จะกะเกณฑ์ให้ฝ่ายหญิงต้องบอกเล่าแก่ฝ่ายชายถึงการที่ หญิงเคยเสียตัวกับคนอื่น เพราะเป็นวิสัยที่เขาจะต้องปกปิดความอัปยศอดสูเช่นนี้ และเป็นกรณี อันน่าเห็นใจที่ควรให้เขาปกปิด จึงมิใช่เรื่องที่เขามีหน้าที่ต้องบอกแก่ฝ่ายชาย แต่เป็นเรื่องที่ฝ่าย ชายจะต้องสืบเสาะเอาเอง และการที่หญิงเคยเสียตัวกับชายอื่น บางคนรังเกียจ บางคนไม่รังเกียจ ไม่ใช่เป็นเรื่องรังเกียจกันเสมอไปอันเป็นวิสัยธรรมดา ฉะนั้นถ้าชายรังเกียจก็ควรบอกให้ฝ่ายหญิงรู้ ถ้าบอกแล้วฝ่ายหญิงยังรับหมั้นทั้งที่หญิงเคยเสียตัวกับชายอื่น ชายอ้างเหตุไม่ยอมสมรสด้วยได้ (สอาด นาวิเจริญ. 2517: 32)

จากความเห็นข้างต้นพอสรุปได้ว่า การจะถือเรื่องความบริสุทธิ์เป็นเหตุสำคัญได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับชายคู่หมั้นว่ามีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องนี้อย่างไร และได้แจ้งให้หญิงคู่หมั้นทราบก่อนแล้ว หรือไม่ หากเข้าเงื่อนไขทั้งหมดก็ถือว่าเป็นเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงได้ แต่ดังที่เกริ่นไว้ว่าปัญหานี้ มีความซับซ้อนมากกว่าแค่หญิงคู่หมั้นเคยมีความสัมพันธ์กับชายอื่น เพราะคงปฏิเสธไม่ได้ว่า สังคมมีความคาดหวังในตัวเพศหญิงสูงมากกว่าเพศชาย ผู้หญิงที่เป็นหม้ายโดยเฉพาะการเป็น หม้ายจากการหย่าร้างมักถูกตั้งข้อรังเกียจไม่ว่าเหตุผลของการหย่าร้างจะเป็นเช่นไร ดังนั้น จึงเป็น เรื่องยากที่จะมีบรรทัดฐานที่แน่นอนตายตัว คงต้องขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในแต่ละกรณีไป สำหรับผลทางกฎหมายหากฟังว่า เป็นเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงแล้ว ชายคู่หมั้นย่อมมีสิทธิบอก เลิกสัญญาหมั้นได้ และหญิงต้องคืนของหมั้นและสินสอดแก่ชาย แต่ชายจะเรียกค่าทดแทนอะไร

จากหญิงอีกไม่ได้ และในกรณีนี้ หากคู่สัญญาสามารถพูดคุยทำความเข้าใจกันและตกลงยินยอมที่จะเลิกสัญญากันเหมือนสัญญาอื่นๆ ทั่วไปก็สามารถทำได้ โดยการตกลงเลิกสัญญานั้นนั้นทำได้เพียงด้วยวาจา ไม่ต้องทำเป็นหนังสือมีพยานลงลายมือชื่อแต่อย่างใด และในกรณีนี้ฝ่ายหญิงจะต้องคืนหมั้นให้แก่ฝ่ายชายไป และทั้งสองฝ่ายจะเรียกค่าทดแทนใดๆ ต่อกันอีกไม่ได้เช่นกัน

สุดท้ายนี้ แม้บทความจะได้นำเสนอแต่เพียงบางส่วนของปัญหาและข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ไม่ได้ครอบคลุมถึงปัญหาทั้งหมดในด้านสังคมและด้านกฎหมายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 ก็ตาม แต่หากจะเลือกมองอย่างสร้างสรรค์และเข้าใจว่า พระราชบัญญัติค่านำหน้านามหญิง พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายใหม่และสังคมยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงซึ่งไม่เฉพาะต่อตัวกฎหมายเท่านั้น ยังรวมถึงทัศนคติดั้งเดิมที่สังคมไทยมีต่อสถานภาพทางเพศของหญิงและชาย จึงย่อมจะต้องมีข้อกังวลถึงผลกระทบในด้านต่างๆ อยู่มาก แต่เมื่อเวลาผ่านไปสักระยะหนึ่ง กลไกของสังคมจะสามารถคลี่คลายความกังวลเหล่านี้ลงไปได้เหมือนเช่นกรณีที่มีการแก้ไขกฎหมายเพื่อให้เกิดความเสมอภาคของสตรีฉบับอื่นๆ และท้ายที่สุดไม่ว่ากฎหมายฉบับนี้จะบรรลุวัตถุประสงค์หรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่ปรากฏชัดคือ สังคมได้เปิดกว้างและยอมรับในสิทธิของสตรีเพิ่มขึ้นแล้ว

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพธุรกิจ. (2551). **หญิงไทยแห่ปลดแอก พร้อมใจเปลี่ยนใช้ “นางสาว”**. สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2551 จาก <http://news.myfirstinfo.com>
- กฤษณะ ฉายากุล. (2551). **นางสาวกับนางจะ何去何?**. *สมาคมนายความคิด*. 16 (107): 57-58
- ชาติชาย อัครวิบูลย์. (2544). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ วิญญูชน จำกัด
- ชำนาญ จันทร์เรือง. (2550). **นาย นาง นางสาว ฤทธิงคราวต้องเปลี่ยนแปลง**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2551, จาก <http://www.thaijustice.com/webboard.asp?sub=o&id=556102>
- เดลินิวส์. (2551). **สาวแห่เปลี่ยนคำนำหน้าเป็น “นางสาว”**. สืบค้นเมื่อ 25 กันยายน 2551, จาก <http://news.myfirstinfo.com>
- นววรรณ พันธุเมธา. (2535). **คำนำหน้านามสตรีไทย**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2551, จาก <http://guru.com>
- ประสพสุข บุญเดช. (2545). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ
- พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. (รศ.128). **ว่าด้วยกฎหมาย**. กรุงเทพฯ: กองหลุโทษ

- มาลี พงษ์พงศาวลี. (2550). **สิทธิความเป็นคนของผู้หญิง พันธกรณีระหว่างประเทศ กฎหมายและข้อถกเถียง**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สหมิตรพรีนติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง
- วัลลภ ตั้งคณานุรักษ์. (2550). **ข่าวรัฐธรรมนูญ กฎหมายค่านำนามหญิง**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2551, จาก [http:// www.tddf.or.th](http://www.tddf.or.th)
- วิระดา สมสวัสดิ์. (2549). **นิติศาสตร์แนวสตรีนิยม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: วนิดาเพรส
- สหัส สิงหวิริยะ. (2533). **คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 และ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 2) ว่า ด้วยครอบครัว**. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ
- สอาด นาวีเจริญ. (2517). **คำบรรยายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วย ครอบครัว**. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ
- สุภัทรา สิงหลกะ. (2525). **สิทธิสตรี ประวัติและวิวัฒนาการของการเรียกร้องสิทธิสตรีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ. : เรือนแก้วการพิมพ์
- ไสว จิตเพียร. (2551). "ค่านำนามหญิงและนามสกุลของหญิงนั้นสำคัญไฉน". **สหภาพความคิด**.16(104): 56